

Гамсахурдзія — наш чалавек

Эсэ Уладзімера Арлова с. 10-11

Дзе беларускія ляўрэаты прэміі Нобэля?

Гарадзенскія абразкі

с. 10-11

Дамініканы на Беларусі

Артыкул Алега Дзярновіча

с. 6

Апалінэр Міцкевіч Фалькоўскі

с. 9

«Партызанаў, калі ня ловяць, дык таму, што баяцца»

Даклад прафэсара Іваноўскага

с. 2

А. Бяляцкі ў Сяньне

Эсэ пра Алеся Атрамовіча

с. 2-3

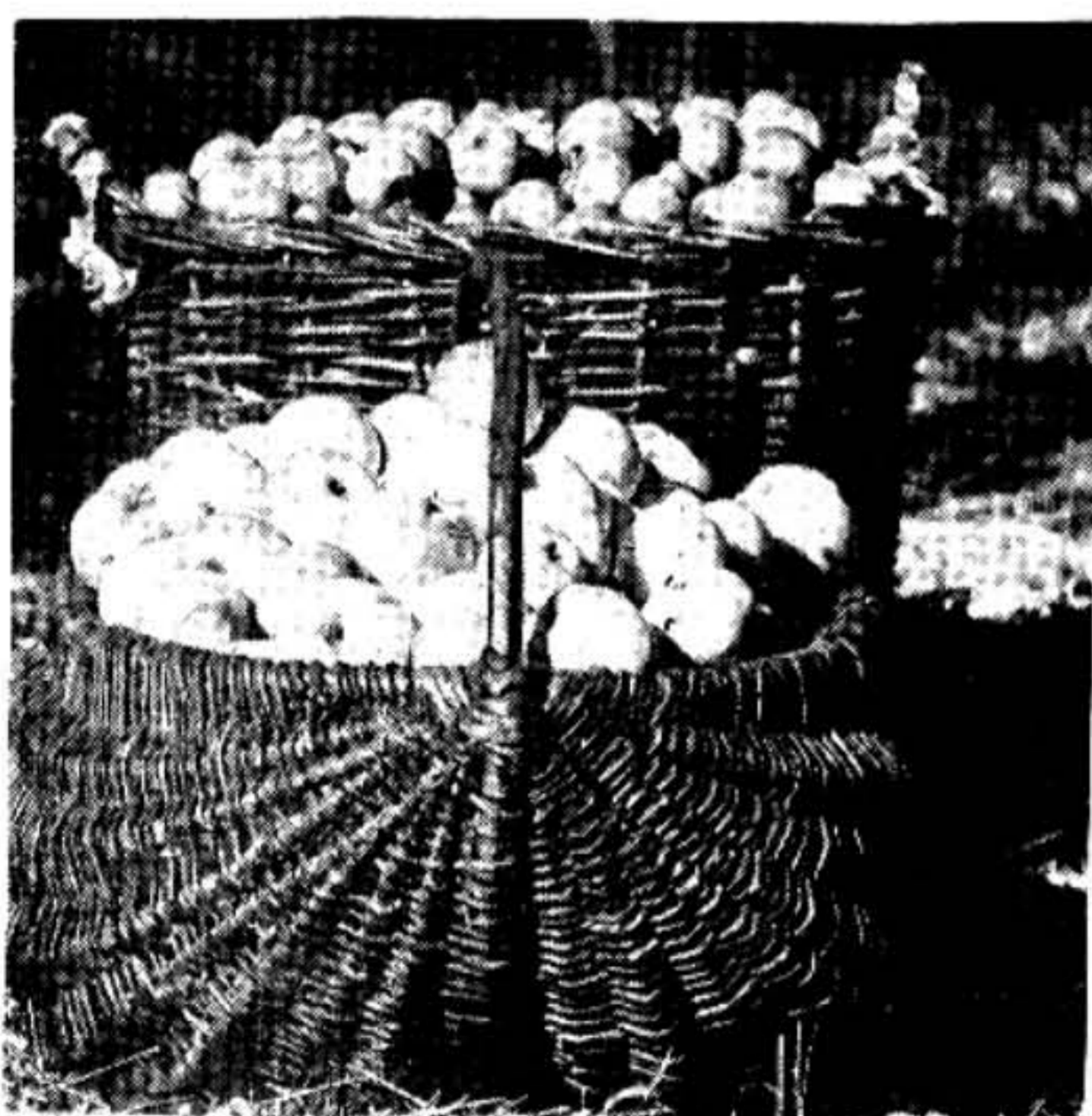
Новая Культурная Сітуацыя

Койданаўцы

А.Г.

Навэлі з аповесці

Іван

Іван сядзеў на зэдліку пасярод пакою й засяроджана пазіраў на ўласныя ногі. Белая, накрухмаленая да сінечы кашуля так напялася на Іванавым круглым жываце, што, здавалася, вось-вось гузікі ня вытрымаюць ды пакоцяцца па розных кутках. Бурачковы атласны гальштук ляжаў на сытым плячы, не раўнуючы, як сабачы язык. Загарэлую лысіну абсыпалі драбнюткамі пацеркі поту. Пасястая шкарпэтка спраўна сядзела на ступаку. Іван паварушыў пальцамі другой босай нагі і ўздыхнуў так цяжка, нібыта збіраўся на пахаваньне, а не на вясельле да сваякоў. — Казік Кісялевіч выдаваў замуж дачку Гэлю.

— Бацька, што ты сядзіш? Мы чакаем, а ён сеў тут і ўздыхае, як той кабан у загарадцы, — Іванава жонка Міля падбегла да люстэрка й яшчэ раз, мо ўжо пяты, падфарбавала вусны.

— А йдзіце вы ўсе, ліха вашай матары. Не пайду я нікуды, — Іван

забурчэў у падлогу. — Чорт зь ім, зь вясельлем. Абыдуся.

— Бацька, а што ж гэта на цябе найшло? — са сьвяточнай і вясёлай Міля стала перапалоханая. — Толькі што збіраўся... Усе збіраліся йсьці. Падарункі на ганку стаяць. Дык што здарылася?

— Нічога. Не пайду, і ўсё. Не хачу. Перадумаў! — Іван, сьцягваючы праз галаву падобны да сабачага языка гальштук, ускудлаціў вянок сівых валасоў на патыліцы.

— А Божачка мой, звар'яцеў наш бацька!

Іван скамечыў гальштук і шпурнуў яго пад канапу.

Міля памкнулася ў сенцы і зь іх закрычала да сына ў двор:

— Алесь, сыноч, хадзі ў хату.

Тым часам Іван пайшоў да канапы, лёг і заклаў рукі пад галаву.

Алесь заскочыў у пакой з такім выглядам, нібыта збіраўся ўбачыць зялёнага цмока пасярод хаты, а не роднага бацьку, які заплюшчыў вочы і ўдаваў, нібыта сьпіць.

Іван, вядома, ня спаў. Але будзе й такі выпадак, калі ён засьне, сам таго ня хочучы. Ён састарэе, пойдзе на пэньсію са свайго маторнага заводу, дзе вечарамі паціху, каб ня бачылі тыя, каму ня трэба, рабіў чыгунныя формы для пірагоў. У Койданаве гэта былі найлепшыя формы. І ў сыботу перад Вялікаднем усё мястэчка згадвала добрым словам Івана Кубло.

Але аднойчы Іван, сам таго ня хочучы, заснуў.

— А дзе бацька? — спытаў тады Алесь у маці.

— Можна, на двор пайшоў, — спакойна адказала Міля.

Хата ў Івана была невялікая: калідор, кухня і тры пакоі. Гэта пазьней, калі
(Працяг на старонцы 4)

Формула-6

6
у чорным доме зь нізкім дахам
між сьцен парослых шэрым мохам
мярцьвяк што разьвітаўся з дыхам
цяпер разьвітваецца з духам
той дом апанаваны ліхам
і сьмерць у ім маўчаньню рэхам

5
на дрэфе яблык гнілы сьнег
пад дрэвам раб яго чакае
нібыта воўк галодны вые
а з дрэва крук за ім цікуе
о гора вечнае людзкое

4
у змрочнай зале замест трона
стаіць адкрытая труна
народ вітае сьмерць тырана
інтрыгам вольная арэна

3
у летнім садзе ўсё прыгожа
гарыць пунсвай фарбай ружа
нажом яе садоўнік зрэжа

2
праз вакно дзяржаўнай дачы
ў сьвет глядзяць стальныя вочы

1
народ галодны шчэрыць рот

У свае сто чатыры гады Тоня нарэшце перабралася з прыватнай кватэры ва ўласную. Усе казалі, што ёй пашанцавала, але я не хацеў бы сто чатыры гады пражыць у падсуседзях.. А ў Тоні якраз такі лёс — жыць у людзей і нідзе не працаваць ніводнага дня, бо яшчэ на самым пачатку нашага стагодзьдзя высветлілася, што падымаць больш за кіляграм ёй нельга, нахіляцца няможна, хутка хадзіць, а тым больш бегаць няварта, а займацца карыснай разумовай дзейнасьцю ўвогуле забараняецца. Апошні пункт у гэтым пераліку Тоня парушыла, але парушыла несьведома, бо свае паэтычныя скаргі яна не лічыла за работу. А я дык якраз бачыў у Тоні таленавітую паэтку, якая ні чым іншым, як паэзіяй, адпрацоўвала самы мінімум патрэбнага ў гэтым жыцьці.

Тоніна паэзія мела яшчэ адну выразную рысу — рэлігійна містычную. Ва ўсіх яе апавяданьнях пра хваробы зіхацелі словы й выразы нахшталь: даруй Божа, а Божачка ты наш, хай Бог дапаможа... А пры Тоніным ложку, дзе б яна ні жыла, заўсёды на тумбацы, на падвакоўні ці проста на крэсьле стаялі маленькія каталіцкія абразы. Пры бясконцых пераездах-пераходах з хаты ў хату яны складаліся ў пушку для даведак.

А пераходаў за сто чатыры гады было столькі, што й сама Тоня не палічыць.

Вось у некага са знаёмых сына забралі ў войска, вызваліўся пакой, зь якога на гаспадароў пачынае павяваць халоднай проймаю страты. І яны не знаходзяць нічога лепшага, як запрасіць пажыць у іх Тоню. Ці ў каго іншага дачка выйшла замуж і зьехала з Койданава ў Менск ці куды далей. І зноў жа мейсца прапаноўвалася Тоні.

Так вось пасялілася яна ў Мілі Кубло, калі Алеся забралі служыць у Егіпце. А ў цёткі Косьці Тоня жыла пасья таго, як Ада выйшла за вайскоўца і зьехала зь ім у Нямецьну ажно на пяць гадоў. У цёткі Пэлі Тоня пражыла гадоў сем, бо даводзілася роднай сястрой Пэлінаму мужу Ясечку, які, дарэчы, быў старэйшы за Тоню й пражыў пад Койданаўскім небам сто тры гады.

Я ніколі ня чуў, каб Тоня скардзілася каму на лёс. Яна скардзілася толькі на хваробы. Можа, яна скардзілася й на што іншае пад час споведзі рубя-

жэвіцкім ксяндзам. Але пра тое ведае адзін Бог, бо старыя ксяндзы памерлі, а да новага, маладога, Тоня ня езьдзіць. А раней жа разы са два на год яна выбіралася да касьцёлу. Адкуль прывозіўся й ставіўся каля ложка новенькі яркі абразок. Звычайна — Маці Божая Дзева Марыя зь белым тварам і складзенымі на грудзях рукамі, такімі ж белымі й чыстымі, як і твар. У Тоні рукі таксама былі чыстыя й белыя, бо ня ведалі ні зямлі, ні пральнай дошкі, ні бруднага, завэдзанага тлушчам посуду.

Тоня жыве. І сто пяты год бачыць маціцовае койданаўскае неба.

Вінак

Вінак вырошчваў памідоры. У Койданаве кожная сям'я нешта садзіла й нешта зьбірала. Памідорамі нікога ня здзівіш. Але памідоры Вінака Шавуры адрозьніваліся ад усіх астатніх у мястэчку, як сонца ад месяца.

Гаспадыні куплялі ў яго насеньне, распытвалі, як і што рабіць, у які дзень высаджаць і калі паліваць. Толькі, як яны не стараліся, а прыходзіў час — і самыя-самыя памідоры вырасталі ў Вінакавым агародзе.

Не скажу, што ў астатніх былі кепскія, і калі іх вывозілі на менскія рынкі, дык на прылаўках яны глядзеліся як мае быць і прадаваліся выдатна. А вось Вінаку й вывозіць не было чаго, усё Койданава прыходзіла купляць да яго.

Навошта купляць, калі свае пад бокам? Два крокі ад ганку ступіў, пахадзіў па градах, навывіраў сыялейшых ці, калі любіце, і цьвардзейшых, намыў, нарэзаў, накрышыў цмбулі, пасаліў, напярчыў, кропу кінуў, заправіў алеем ці, калі хочаце, сьмятанаю, і стаўце на стол. Бярыце, частуйцеся, госьці дарагія. Усё так, але...

Як гавораць у Парыжы «жакет ад Кардэна», так у Койданаве казалі «памідоры ад Шавуры». І можаце ня верыць. Адно скажу, што Вінак быў не такі прасты, як выглядаў з твару.

Выглядаў Шавура будзённа й шэра. Сівы, загарэлы па-сялянску, у старым пінжаку, надзетым на майку. Нагавіцы ў зямлі. Галёшы на босых нагах. І ўся будзённасьць і някідкасьць

Малюнак Алеся Аблажы

кампаансавалася тварам. Гэта жарт, што Вінак меў прасты твар. Калі каму цікава, дык можна знайсці ў Беларускай Энцыклапедыі кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС з 1968 году Шавуру. Гэта, вядома, ня койданаўскі агароднік, але твар вельмі падобны. Вінак, калі б на яго надзець белую кашулю і ўзяць пад гальштук, быў бы рыхтык кандыдат, і вядома чаму — родныя браты.

Раней на розныя камуністычныя сьвяты на аскетычных фасадах урадавых пабудоў, акрамя чырвона-белых лэзунгаў і сьцягоў, вывешваліся манумэнтальныя палотны з тварамі Энгельса, Леніна, Маркса і ўсіх жывых членаў і кандыдатаў у члены Палітбюро ЦК КПСС. Жывыя (ўсе, як адзін) былі намалёваныя ў цёмных пінжаках, белых кашулях і пад гальштукам.

Сярод вохрыстых фатаграфічна-дакумэнтальных лікаў я заўсёды адшукваў койданаўскага земляроба і з гонарам адзначаў сваю далучанасьць да вельмі далёкай і вялікай справы.

Сьвяцтва Вінака Шавуры не магло не абрасьці ў гарадку рознымі байкамі й

казкамі, як у гародзе — колькі ні паліць, ні касіць, а крапіва куток свой знойдзе. І чаго толькі не плялі доўгія язькі!

Гандлярка Стэфа з крамы «Садавіна і гародніна» казалі, што яе муж Волесь на ўласныя вочы бачыў, як Вінак закопваў на сваіх градах бляшанкі з золатам, якія яму на «чайцы» прывозіў родны маскоўскі брат.

— Ён таму й ня ходзіць нікуды са свайго двара ды поркаецца дзень і ноч на гародзе, — нашэптвала Стэфа даверлівым старым цёткам, — Юзэфе з Канстанцыяй. — І памідоры садзіць, каб замаскавацца. А сам крамлёўскае золата пільнуе.

Стэфу ўсе разумелі, бо Вінак адных памідораў прадаваў больш, чым яна ўсёй сваёй дзяржаўнай садавіны разам з гароднінай. Плян у Стэфчынай краме трымаўся толькі на тым, што на прыканцы месяца ёй прывозілі дзесятка скрынак зь «Вермутам» па сто дваццаць дзьве капейкі. А якія ў крамах памідоры, усе й так ведаюць.

(Працяг на старонцы 6)

Што чытаюць у Менску?

Алесь Ас.

У № 3 НН ужо быў матэрыял пад такой назвай. Што чытаюць у Менску? Людзі культуры й людзі палітыкі й проста цікавыя людзі й тыя, хто мае непасрэднае дачыненне да выдання НН казалі пра тое, што яны чытаюць. Пасья публікацыі я працягнуў сваё апытанне.

З народным дэпутатам **Валянцінам Голубевым** мы ехалі ў Салігорск на мітынг. Ён — выступаць, я — раслаўсуджваць *Свабоду і НН*. І я спытаў:

— Сп. Валянцін, што Вы цяпер чытаеце?

А ён адказаў:

— *Аповесць Кастуся Акулы «Змагарныя дарогі»*. Уражанне самае станоўчае. Там ясна паказана, што беларусы, якія пайшлі змагацца ў беларускае войска, аднолькава не прыёмалі як балшавікоў, так і фашыстаў. Яны ставілі перада сабой тая самыя мэты, што й БНР у 1918-м годзе: вольная, незалежная Беларусь з усімі атрыбутамі дзяржаўнасці, у тым ліку і з войскам.

* * *

З выдаўцом **Паўлам Жуком** мы сядзелі ў рэдакцыі *Свабоды*.

— Прачытаў «Палёт над гняздом зязюль» **Кэна Кізі**. Адвальна.

* * *

Ігар Бабкоў днямі вярнуўся з Францыі:

— Чытаю сваю памяць. Не магу паверыць, ці сапраўды гэта я пару дзён таму шпацыраваў па Парыжы ў піў на кожным разу каву?

* * *

Алесь Разанава я выпадкова ўбачыў у кнігарні пісьменьніка.

— Паглыбляюся ў тое, што калісьці ўжо чытаў. Новы час, і новы ракурс зьяўляецца. У кнігах бачыцца нешта іншае, што раней адыходзіла на другі плян. Магчыма, нешта змянілася ў мал зроку, магчыма ў часе, але гэтыя рэчы бачыцца па-новому, больш глыбокім чытанне стала. А канкрэтна? Вяртаюся да папярэдняга: **Багушэвіч, Багдановіч, Купала, Цётка, Колас**. Я не кажу, што іх прачытаў. Я іх чытаю.

* * *

Зь **Янкам Брылём** мы размаўлялі ў фае Дома літаратараў.

— Чытаю **Мантэня**. Раней толькі знаёмліўся, а цяпер мне трохтомнік падаравалі. Вельмі цікава. Дый увогуле, магчыма, гэта ўзрост такі — стаўлюся ад бэлэтрыстыкі. Чытаю

ўспаміны **Шаламава**, «*Навамірскі дзённік*» **Кандратовіча** (быў намеснікам у *Твардоўскага*). З прэсы — *Нашу Ніву*, *Грамаду*. *Новае пакаленне*, *шмат энэргіі*. Але нароўні са станоўчымі ёсць і адмоўныя моманты. Калі ўжо ўзяліся за справу, трэба цалкам адчуваць адказнасць, як яе адчувалі **Купала, Колас, Луцкевічы, Ластоўскі**.

* * *

Алесь Камоцкі, перад прэзентацыяй НН на філфаку:

— Чытаю дэтэктывы. Проста чытаю, усё, што дзе знаходжу. Ня памятаю ні назваў, ні аўтараў. У мяне такі цяжкі год, што нічога іншага чытаць не магу.

* * *

Мастак Фэлікс Янушкевіч:

— Чытаю амаль усю пэрыёдыку. Проста цікавы час зараз. Але актыўнасць змяняецца, і мясцаў праз 5-6 можна будзе зноў не чытаць прэсы. А яшчэ ўпершыню сустраўся з творамі **Папы Рыжскага**. Цікавы філзаф, чытаецца прыемна. Перакладаю ягоную кніжку «*Мужчына і жанчына*». Цудоўная польская мова, моцна адрозніваецца ад тае, да якой мы прызвычаліся.

* * *

Зь **Лявонам Вольскім** («*Мроя*») мы размаўлялі па тэлефоне.

— Чытаю **Шайбака** з **Клімковічам** «*Каханку д'ябла*». Толькі пачаў. А яшчэ «*Тэатар парадоксу*» — **Бэкета, Ёнэску**. Пра ўражанні цяжка казаць, бо ведаю, што чытаю.

* * *

Зь **Віктарам Чаропкам** мы пілі гарбату з булкімі.

— Прачытаў **Тэйлара** «*Першабытную культуру*», **Катлярэўскага** «*Пахавальныя абрады ў славянаў*», **Ігара Шафарэвіча** «*Сацыялізм як зьява сусветнае гісторыі*», **Мар'яна Віжа** «*Лабірынт*». Усё разам — урачыстае пахаванне сацыялізму як зьявы беларускай гісторыі.

Усе што-небудзь чытаюць...

— Папросіш **Вінака**, каб ён сам табе навывіраў, — казала яна. — Ён прапануе выбіраць, а ты скажаш, лепей Вы самі навывірайце.

У **Вінакавай** сьветлай хаце панавалі кіславата-салодкі востры памідорны водар. На вокны ня вешаліся фіранкі, і сонца вялікімі ромбамі ляжала на падлозе. У **Вінака** амаль не было мэблі, так — самае неабходнае — ложка, стол, крэслы. І паўсюль на разасланых газэтах у ромбах густога святла і ў празрыстых блакітных ценях ляжалі, сьвяціліся сакаўной мякаццю праз тонкую глянцавую скурку, чырванелі насыпелымі бакамі, зелянелі вострымі пулавінамі пладаножак, патыхалі летнім цяплом **Шавуравы** памідоры.

— Выбірай, — казаў гаспадар і працягваў уважваць на шалях, што стаялі на падлозе каля дзвярэй, памідоры для дзвюх дзяўчынак. Яны былі старэйшыя за мяне, і я іх ня ведаў. Пэўна, прыйшлі з другога канца **Койданава** ці зь **вёскі**, зь якіх-небудзь **Макаўчыц** ці з **Бакінава**.

Вінак пазвоньваў дробнымі гіркамі, састаўляў іх па росту каля плітуса.

— Чаго не выбіраеш?

— Навывірайце самі, калі ласка. У мяне грошай на тры кіляграмы...

І ён выбіраў і складаў на **алюміневы** сподак.

Падобныя да цацачных качак дзюбкі вагаў пачыналі скакаць, аж пакуль тая, дзе ляжалі памідоры, не плыла

ўніз. **Шавура** акуратна перасыпаў памідоры ў мой кош.

Нёс я іх асьцярожна, гэта ж памідоры ад **Шавуры**.

Пазьней, ужо ў інстытуце, калі буду чытаць **Басё**, згадаецца **Вінак**. Вялікі японца па мянушцы **Горкі Гарбуз** сказаў вучням: «*Хоку, і ніякіх іншых думак*».

Так і ў **Шавуры**, не было іншых думак, акрамя салодкіх памідораў. Але ў **Вінака** была мара.

Аднойчы ён зайшоў у нашу хату па нейкую драбязу. Здаецца, дзед **Бронісь** паабяцаў яму аддаць нашую старую спружыну на дзверы... Не памятаю. Толькі дзед не было. Мы з **бабай Ядзяй** вячэралі. **Вінак** адмовіўся сесці за стол. Стоячы ў парозе, ён раптам сказаў, што хоча кінуць памідоры, бо думае паспрабаваць вырошчваць **вінаград**, але ніяк не зьбярэцца прадаць дом і пераехаць у **Берасьцейскую** вобласць, бо там цяплей, чым у **Койданава**. Баба не адгаворвала **Вінака**. Кожны чалавек павінен сам выбіраць, куды ехаць і што садзіць на сваёй зямлі.

Праз гады тры **Вінак** зьехаў спачатку на **Берасьцейшчыну**, а далей і ў **Малдавію**. Ці жыве ён там цяпер, у **Койданава** ня ведаюць.

А для **койданаўскіх** памідораў насталі новыя часы, часы цяпляцаў і парнікоў, але ці можна параўнаць тамат з-пад поліэтыленавай плёнкі з памідорам, які рос і сьпеў на жывым сонцы?

А Г

Малюнак **Алега Аблажэя**.

Дзе нашы ляўрэаты прэміі Нобэля?

Скептычныя абразкі з Гарадзенскага жыцця

У вапошні раз

7-га лістапада каля дзядзькі Леніна не было прымусовага тлуму. Купка вабласное намэнклятуры — паводле старога звычкі — паклала да чыгуных чаравікаў свайго стода традыцыйныя гваздзікі. Цікава, што гарадзкое начальства ў гэтай намінацыі сьціплай цырымоніі ўдзелу ня брала, затое былі два ці тры генэралы. Па-над апячатаным гаркамам віселі сыягі колеру марна пралітае крыві.

Звыцкансьпірацыя

Як таямніча паведамляла польскамоўная абвештачка ў фарным касьцёле, 10 лістапада мела адбыцца ўрачыстасьць з самадзейным канцэртам з прычыны «ўгодкаў незалежнасьці», але якой незалежнасьці — не паведамлялася. У прызначаны час сабралася з тузін глядачоў, аднак ніякае ўрачыстасьці яны не дачакаліся. Канцэрт адбыўся ажно 12-га. Такім падпольным чынам у нас было адзначана 73-годзьдзе адраджэньня польскае дзяржавы.

Зблыталі адрас

У другой палове лістапада горад меўся наведаць швайцарскі танцоўны тэатр «Ракаса». Афішы чырвона паведамлялі: «Упершыню ў Расеі!» Далей пералічваліся адрасы гастроляў: Санкт-Пецэбург, Гродна (?), Мінск!!! Магчыма, у маленькай Швайцарыі, нічога ня чулі пра нашу Беларусь. Рэч аднак у варганізатарых гастроляў — нейкай «міжнароднай» асацыяцыі, пра адрас якой няцяжка здаўмецца.

Кан-сьпі-ратары!

У друку зьявілася бальшавіцкая заява. Хочучы, маўляў, надалей змагацца за нашу сьветлую будучыню ў сваіх партызэрагах. Увагу гарадзенцаў прыцягнула сярод подпісаў прозьвішча, насупраць якога было пазначана: супрацоўнік шматтыражнае газэты «Рытм». Асабліва, мусіць, здзівіліся ў самой рэдакцыі. Хлусьня яна й

«Гарачыя рэчы»

Доктар Міхнюк — «ГЭТЫ» і «ТОЙ»

Валянцін Грыцкевіч

Пераход ад старога да новага найбольш лёгкі і найменш стратны па «нульвым» варыянце, калі адбываецца перадача ўсяго і — забудзем крывіды. Што праўда, такі варыянт магчымы толькі тады, калі новае ёсьць, калі яно, прынамсі, роўнае старому. Новая ўлада, навука (новы а мудры гісторык), культура, якая даўгі час сьпела ў падпольлі, а цяпер вась выйшла. І пачалася, паводле Абдзіраловіча, тое «творачы — зруйнаем», дзе другога тым менш, чым лепш падрыхтаванае новае. У нас, на Беларусі, амаль нічога ня сьпелілася ў падпольлі й зусім мала зьявілася з новымі людзьмі новага пакаленьня. Наша новае вырастае, перараджаецца са старога. Таму й самае новае ў нас амаль спрэс — хамелеонства. Атрымліваецца, што адзіна магчымы для нас поступ грунтуецца на амаральнасьці? Гэта стараюцца прыхаваць словамі кшталту — празрэў, пакаўся, падняўся над... Гэта глушаць гучнымі дыфірамамі дэмакратыі, свабодзе, Бацькаўшчыне... А яно ўсё адно відаць. Хамелеонства. Чалавечы асяродзьдзе ў нас працягвае парадоксам: чаму так шмат гэтых добрых словаў, але ніякіх амаль добрых справаў? Чаму заклікаюць тварыць, а самі толькі руйнуюць? Чаму новае не вядзе да новае сітуацыі жыцьця? Можа таму, што яно й ня новае зусім (як, зрэшты, і не старое), а прамежкавае, пераходнае, вечна пераходнае ад чагосьці да нечага (прычым — усё адно, чаго)...

Падобны да яшчаркі і той жа велічыні... мяняе свой колер на той, на які глядзіць, апроч чорнага і жоўтага, што мы часта выпрабавалі... І калі яго пасадыць на нейкі колер, а іншы з іншага боку зверху трымаць, то на абодва адразу глядзіць, на які потым больш старанна, што вачэй не адвядзе, у той колер зьменіцца.

Мікалай Крыштап Радыніч «Сіротка». Апісаньне паўзуча хамелеона, якога ён назіраў у 1583 г. у Іоне (пазьней — Яфа, тады ў Палестыне, цяпер у Ізраілі).

Некаторыя рэчы асэнсоўваюцца не адразу, не тады, калі ўпершыню чытаеш артыкул, а толькі тады, калі яго перачытваеш. Я зьявляю ўвагу на адзін такі артыкул нядаўна.

Уладзімер Міхнюк. «Сумленна служыў народу». Пра Ёсэвалада Ігнатоўскага. ЛіМ, 17 траўня 1991 году. Па-сутнасьці гэта даклад, які доктар гістарычных навук, прафэсар Інстытута літэратуры й сацыяльнага кіраваньня КПБ Міхнюк зрабіў у Акадэміі навук БССР да 110-й гадавіны ад нараджэньня Ёс.Ігнатоўскага.

Пачынаецца артыкул з таго, што грамадзкі дзеяч, навуковец, гісторык Ігнатоўскі ў кастрычніку 1990 г. быў «рэабілітаваны ў партыйным дачыненьні» самім першым сакратаром ЦК КПБ Яфрэмам Сакаловым, на што «не хапіла сьмеласьці й прынцыповасьці нават у такіх аўтарытэтных лідараў партыйнай арганізацыі рэспублікі, якімі зьяўляліся К.Мазураў і П.Машэраў». Далей распавядаецца пра палітыку беларусізацыі першай паловы 20-х гадоў, якой перашкодзілі «антынацыянальныя, беларусафобскія «элементы»... імкненьне пэўнай групы асобаў вывесці з важнейшых пасадаў

беларускія кадры».

Аўтар артыкула апісвае, як чарговы зьезд КПБ вылучыў лезунг барацьбы зь беларускім нацыянал-дэмакратызмам, што прывяло да разгону беларускай інтэлігенцыі; са спачуваньнем нагадвае, як былі арыштаваныя А.Смоліч, А.Цьвікевіч, Я.Лёсік, В.Ластоўскі й яшчэ сотня асобаў зь ліку дзячоў навукі й культуры, якія нібыта належалі да «Саюзу вызваленьня Беларусі». Як піша Міхнюк, першай фізычнай ахвярай гэтага павароту стаў Ігнатоўскі. Пра тое, што вучоны, не чакаючы на арышт, скончыў самагубствам, у вартыкуле не прыгадваецца.

Далей аўтар абвінавчвае тых, хто залічваў Ігнатоўскага на працягу шасьцідзесяці гадоў у чорныя сьпісы лідараў беларускага нацыяналізму. Гэта былі «антыбеларускія, антынацыянальныя сілы на чале з партыйнымі функцыянерамі ад ідэалёгіі, такімі, як А.Кузьмін, Ю.Сьмірноў, Л.Калыхан і іншыя, (якія) эксплуатавалі створаны ў канцы 20-х гадоў нацыяналістычны вобраз (Ус.Ігнатоўскага. — В.Г.)».

«Для падтрыманьня атмасфэры беларусафобіі нястомна працаваў апошнія 15 гадоў доктар гістарычных навук, прафэсар А.Залескі, які, як і яго папярэднік па гэтым рамястве член-карэспандэнт АПН СССР Л.Абэцэдарскі, даўно дыскрэдытаваў высокія тытулы вучонага... У папцы матэрыялаў аб партыйнай рэабілітацыі У.Ігнатоўскага з 227 машынапісных старонак 91 належыць А.Залескаму. Сярод таго шматстаронкавага квазінавуковага сьмецьця часьцей за ўсё сустракаюцца такія ярлыкі-характарыстыкі, як «главарь беларускага

нацыяналізма», «махровый беларускі нацыяналіст», «ярыый монархист»...

Здаецца, звычайны, як на наш час, артыкул. Але штосьці ў ім ня так. Што менавіта?

У цкаваньні Ігнатоўскага, Смоліча, Лёсіка ды іншых павінныя «антынацыянальныя элементы» 20-х гадоў, «партыйныя функцыянеры ад ідэалёгіі» на працягу 60-ці гадоў, Залескі, Абэцэдарскі, і ўсё. І толькі. А ня тая бальшавіцкая сістэма, якая спараджала «элементар», «функцыянераў», Залескага і Абэцэдарскага, супраць якіх выступае доктар Міхнюк.

Яшчэ — выпінаецца пракурорскі стыль, у якім Ул.Міхнюк выкрывае тых, хто цкаваў памянёных «нацыяналістаў». Цікава, што гісторыкі, якія больш канкрэтна і, трэба сказаць, больш абгрунтавана крытыкавалі Залескага з Абэцэдарскім, — а менавіта, М.Ткачоў і С.Падокшын, — не дазвалялі сабе такога стылю.

Зрэшты, рэч ня толькі ў стылі.

Усяго за шэсьць гадоў да гэтага артыкула Ул.Міхнюк у сваёй манаграфіі «Становление и развитие исторической науки Советской Белоруссии (1919—1941 гг.)» цэлы разьдзел — «Разоблачение взглядов белорусских националистов» прысьвяціў разгону поглядаў памянёных Смоліча, Лёсіка, Ластоўскага, Цьвікевіча. Зусім у стылі Залескага і з цытатамі з Абэцэдарскага. Памянёныя гісторыкі, паводле «таго» Міхнюка, «свою антисоветскую работу, выступления против существующего социалистического строя...

Праз дні і ночы нас пільнуе страх,
на вулках Вільні, і ў тваіх вачах —
там толькі ён, заместа рэк і мораў.
У мілым доме песняў не пяюць,
а цягнуць нэндзу новую сваю —
пра сьмерць і хлеб,
і зноў пра сьмерць гавораць.

Я выйду ў ноч, пакуль сабе ня веру,
я выйду — асьцярожным,
чуйным зьверам,
каб у дарозе збыць жуду-нуду...
І набяжыць з чужых краёў старожа,
сказаць пра ўсё — наверху і паможа,
ды я ад страху словаў не знайду.

Т.С.

Азіяцкая ноч няволі над «мілым горадам» — голад, галеча і тэрор у сьняжняй Вільні

Куды падзелася ўся беларушчына Вільні, якая спрадвек і аж да мінулае вайны займала значнае мейсца ў жыцьці горада і края? Гэтае пытаньне зноў і зноў задаеш сабе кожнага разу, чытаючы пра старажытнасьць ці пра нашаніўскую пару ці пра беларускую актыўнасьць міжваеннага часу, але бачачы пры тым навокал зусім іншы абраз.

Нешта панішчыла пілсудчына? Глябальнае вынішчэньне пасья 17 верасьня 1939 году правялі Саветы? Потым вайна... У мінулым нумары *НН* пра тыя часы распавяла Зоя Каўшанка. Але ж і ў вайну пэўныя рэшткі беларускае актыўнасьці праяўлялі сябе ў Вільні. Найбагатшы нацыянальны музэй — Віленскі беларускі музэй імя Івана Луцкевіча, традыцыі нацыянальнай школы — Віленская беларуская гімназія, вялізнае мноства беларускіх суполак, так і не паўтораная ў наступныя гады нацыянальная школа журналістыкі — сотні віленскіх беларускіх газэт... Ня можа быць, каб палякі, расейцы й немцы за некалькі гадоў зьнішчылі ўсё гэта. Нечага ў такой лёгцы ўсё ж бракуе. І гэтае нешта — сьведчаньні людзей, якія былі ў Вільні ў той паваенны час. Адно такое сьведчаньне апублікаваў 1 сьнежня 1946 году ў сваім № 11 беларускі часопіс *Шляхам Жыцьця*, які выходзіў у Нямеччыне, у Ватэнштэце.

Пад такім загалоўкам газета «Dzielnik Polski i Dzielnik Zolnierza» зьявілася ў № 262 артыкул. Дзеля яго цікавасьці падаем яго ў перакладзе.

Да Нямеччыны ў апошнія гады ўцёк віленчук, які да канца верасьня г.г. пражываў у Віленшчыне. Вось жменька вестак, якія атрыманы ад яго:

Вільня прадстаўляе сьняжня вельмі жаласны абразок. Паважна зьнішчаная ў часе баёў, а асабліва праз адступаючых немцаў, яна не падмаецца з свайго ўпадку, ня глядзячы на тое, што фармальна зьяўляецца сталіцаю «Літоўскай Савецкай Рэспублікі». Літоўскасьць Вільні, урэшце, і далей ёсьць нечым зусім тэрэтычным, бо ўсеўладна ўсюды ўрадуець расейцы. Ня толькі Вільня, але ўся Віленшчына і Літва перапоўнены савецкімі войскамі. Савецкія войскі разьмешчаны нават па маленькіх вёсках і хутарох. З вуліцаў Вільні да гэтае пары ў многіх мейсцах ня зьвезены грузы. Трагічны абразок уяўляюць Віленская і Нямецкая вуліцы. Вуліца Міцкевіча (цяпер Гдыміна) — таксама мае вялікія шчэрбы. Сярод разбураных дамоў на вул. Міцкевіча знаходзіцца новы гмах Дзяржаўнае Касы ашчаднасьці. Няма Чырвонага Штраля і готэлю Жоржа. З цукерняў асталіся толькі цукерня Рудніцкага і Зялёны Штраль. Там можна дастаць кепскую каву і цестацкі; дзеля таго, што гэта, аднак, цукерні «І клясы» — мясцовае жыхарства староніца іх, падобна як і рстаранаў «першае клясы», якімі зьяўляюцца «Брыстоль», «Зацішша», заўсёды поўныя савецкіх афіцэраў і ўрадоўцаў НКВД.

Віленскія касьцёлы, памінаючы касьцёл сьв. Казіміра, агулам уцалелі. Віленская катэдра непашкодзана. Артылерыйскі снарад зьбіў толькі на адной з фігураў, якія стаяць па абедзьвюх старонах крыжа над уваходам у катэдру, галаву. У Вострай Браме, як раней, перад Цудоўным абразом Маці Божае адпраўляюцца службы Божыя. Вострабрамская вуліца пастарому перапоўнена вернікамі.

15 тысяч палякоў

Жыхары Вільні — бяз розьніцы, палякі і ліцьвіны — блізу нічым ужо не напамінаюць эўрапейцаў. Элегантна апранутых людзей няма. Як вяртатка — пераважна спатыкаюцца ватоўкі і «фуфайкі», або марынаркі з самадзелу. Скуруны абутак заменены валенкамі з гумовым падбіцьцём. Жанчыны, як правіла, носяць хусткі. Кожны чалавек, які адрозьніваецца лепшай вяртаткай, наражаецца на кантроль дакументаў міліцыяй. Вельмі характарыстычным ёсьць тое, што на вуліцах Вільні не відаць моладзі. Пераважна можна спаткаць старэйшых людзей, або дзяцей.

Віленская моладзь зьнікла адразу.

Агулам трэба лічыць, што ў Вільні асталося ня больш як 15.000 палякоў, пераважна людзей у старэйшым веку. Ёсьць яшчэ таксама пару дзсяткаў польскіх ксяндзоў, лічба якіх з дня на дзень зьмяншаецца. Хто з палякоў мог выехаць у заходнюю Польшчу — выехаў. Былі вёскі, якія цалкам хацелі выехаць, а сярод іх вёскі выключна з беларускім насельніцтвам. На пачатку гэтыя выезды ў Польшчу адбываліся без вялікіх перашкодаў, аднак, з часам НКВД пачало рабіць перашкоды. Абвешчана было, што выяжджаць могуць толькі тыя, хто ўплаціў усе падаткі, потым — хто аплаціў усе падаткі і здаў усе патрэбныя кантынгентны збожжа і гародніны. Такім чынам стварылася нешта падобнае да квадратуры кола. Той, хто аплаціў падаткі, ня здаў яшчэ збожжа, хто здаў збожжа, павінен быў ужо плаціць новыя падаткі... Беларускае насельніцтва, якое хацела выехаць, у большасьці вывезена ў глыб Расеі.

Прысланыя з Варшавы шэфы «Польскай Місіі Рэпатрыяцыйнай» таксама не далі сабе рады з НКВД. Першы шэф Місіі Рэпатрыяцыйнай і «паўнамоцнік ураду Р.П.» Ахоцкі — быў у Вільні арыштаваны (!) і засуджаны на 15 гадоў турмы. Праўда, урад п. Осубкі нават не інтэрв'юваў у справе свайго паўнамоцніка. На месца Ахоцкага прыехаў з Варшавы нейкі п. Урняш, які пасья двух тыдняў побыту ўцёк назад у Польшчу. Трэці, таксама назначаны дырэктарам Польскага Чырвонага Крыжа ў Вільні — Каліцкі, таксама ўцёк і перабраўся праз граніцу пры дапамозе аднаго з польскіх лясных аддзелаў, укамплектаванага з моладзі, якая сотнямі хавалася ў лясах. Нарэшце, апошні дэлегат «ураду Р.П.» — Ліпінскі — адмовіўся адразу па прыездзе ў Вільню ад свайго становішча і якнайхутчэй вярнуўся ў Варшаву.

Саланіна і шампанскае

Ня глядзячы на прамысловую прадпрыемлівасьць і гаспадарнасьць ліцьвіноў, — Вільня галадае. Ані ў Вільні, ані ў Коўне няма ніводнае большае прыватнае крамы. У бочных вулачках часам яшчэ можна знайсці сякія-такія маленькія крамкі, але яны раней ці пазьней будуць зачынены.

Галоўным магазынам для ўсіх у Вільні зьяўляецца дзяржаўны «Гастронам» пры вуліцы Міцкевіча. У гэтым магазыне можна купляць усім, але не для ўсіх аднолькава разьмеркаваныя цэны. Савецкія афіцэры, вышэйшыя ўрадоўцы і энкавэдэсты карыстаюцца са зьніжак. Для энкавэдэстаў зьніжкі даходзяць да 90 працэнтаў прадажнай цаны. Урадоўцы маюць сталья, гэтак званыя «лімітныя карточкі». Наадва-

рот, работнікі ў «бацькаўшчыне людзей працы» ня маюць ніякіх зьніжак. Плата выкваліфікаванага работніка ў месяц выносіць 500 рублёў. Цэны ў «Гастронаме» ж такія: кг. цукру — 100 руб., кг. саланіны — 140 руб., кг. мяса — 40 руб., піражок — 8 руб. Невядома чаму, «Гастронам» папросту завалены дактылямі. Кілёграм дактыляў каштуе 270 руб. Поўна таксама і шампанскага. Бутэлька шампанскага каштуе 25 руб., бо толькі ў капіталістычных краінах шампанскае для буржуаў. У Расеі работнік мае права да таннага шампанскага.

Вольныя ліцьвіны і НКВД

Цэлая Вільня, Віленшчына і Літва дрыжаць перад савецкім тэрорам. Ахвярамі гэтага тэрору пераважна зьяўляюцца ліцьвіны. Бо палякоў асталося ўжо мала. Гэта станюча ўплыло на зьмену адносінаў ліцьвіноў да палякоў. Ліцьвіны горнуцца да палякоў і ў кожнай гутарцы падчыркваюць, што без праўдзівай і незалежнай Польшчы — ня будзе Літвы. Літва гіне, а яе народ масава вывозіцца ў Расею. Хто выразна не дэкларуе свайго становішча, хто дэманстрацыйна не падчыркае свае льяльнасць да марыянэтка — Палецкіса, раней ці пазьней згіне. На астатку быў арыштаваны і вывезены ў Сібір былы прэм'ер Літвы, вядомы кс. Міронас.

Літоўская моладзь масава ўцякае ў лясы

Мой інфарматар цьвердзіць, што літоўскія партызаны вельмі лічныя і добра зарганізаваныя. Лясная партызанка супрацоўнічае з латыскаю і эстонскаю партызанкаю. У лясах Віленшчыны хаваюцца аддзелы г.зв. «Вольных Ліцьвіноў».

«Вольных Ліцьвіноў», калі іх зловіць НКВД, — жорстка мардуець. Трупы забітых, як правіла, складаюцца ў вёсках і мястэчках на відным месцы. У вапашнія часы ў Аліце дзесьць дзён ляжалі трупы 40 ліцьвіноў. Іх забралі, калі яны дашчэнтну расклаліся.

Гэта ёсьць змаганьне на сьмерць і на жыцьцё. Ліцьвіны цьвердзяць, што другога выбару для іх няма. Яны адказваюць забойствам за забойства, нішчаць меншыя аддзелы і савецкія патулі. Вільня пры гэткай сытуацыі зрабілася велізарным цэнтрам НКВД на балтыцкія краіны. 80 найбольшых дамоў Вільні займае НКВД. Усюды падвалы перапоўнены арыштаванымі.

Такая сапраўднасьць Вільні і Віленшчыны.

Рышард Керсноўскі

Змітрок Фалькоўскі

 Дваццаты дзень змарнелыя ішлі,
 Пытаючы дарогу, навабранцы.
 На раннім сонцы зіхацелі глянцам
 Пустыя ранцы іх і насталы.
 Зялёны чэрвень засыцілаў сталы...
 І ўмомант зьніклі бліндажы і шанцы,
 Далёкія агні далёкіх станцый
 Дзе столькі год у злыднях пражылі.
 Праз доўгі час зьявераньня й няволі
 Жывіла іх апошня з надзей,
 Што калі-небудзь прыйдзе лепшы дзень,
 Калі, няхай бяз хлеба і бяз солі,
 Зь іх кожны зноў разору правядзе
 Бліскучым плугам па знаёмым полі.

1927

Гіём Апалінэр

Адначасовасьці
 У цямночы гарматаў пальба
 Быццам хвалі разьятраных сэрцаў
 Дзе вялікая сьпее журба
 Ад якое нікуды ня дзецца

 Паглядае яна з-пад рукі
 На прывабу часоў недасяжных
 У гэтым громе вялікім які
 Над зямлёю расьце незаўважна

 Вунь яна зьняўшы каску ўспамін
 Пра лілею вітае пра ружу
 Пра квітучы за Сенай язмін
 Што плясткі на сьцежкі цярушыць

І пад каскай яна ўсё адно
 Валасоў хвалі цёмных мроіць
 Той што ўжо не чакае даўно
 О лілёвасьць вялікага мора

Спарышы прыгажосьці зь ляшчын
 Марна вас абівае Шал гэтка
 Тых сініц што ў цябе на плячы
 Перазовы зьвіняць для брунэткі

Наша любасьць прамень Напрасткі
 Ён з пражэктара сэрцаў шыбае
 Да нягаснага палу які
 Вышыні маяка дасягае

О маяк маіх згадак О дым
 Чорны дым валасоў Магдалены
 Бляскі стрэлаў у змроку начным
 Дадаюць сваю сьветласьць нязьменна
 Тваім некным вачам Магдалена.

Адам Міцкевіч

Сьмерць палкоўніка
 У глухім гушчары перад плотам
 Лесьнічоўкі старой стала рота;
 А ў дзьвярох стаіць бледны ахоўнік —
 Там, у хатцы, канае Палкоўнік.
 Зь вёсак зьбегліся людзі: найначай
 Быў вялікай ён моцы і славы,
 Калі так просты люд па ім плача
 Ён пра здароўе пытае, цікаўны.
 Загадаў асядлаць наастачу
 Ён каня — і ў пакой яго ўводзяць,
 Каб шчэ раз ён таварыша ўбачыў,
 Неабходнага ў кожнай прыгодзе.
 Загадаў даць мундур свой стралецкі,
 І штывет свой, і пас, і ладункі;
 Вой стары — хоча ён, як Чарнецкі,
 Перад сконам зірнуць на рыштункі.

 Пасьля розьвітаў гэтых у дзьверы
 Ксёндз вясковы ўвайшоў з Псалм Богам;
 І ад жалю зьбялелі жаўнеры
 І ўсе ўкленчылі перад парогам.
 Нават воі Касьцюшкі, што ў бітвах
 Сто разоў сваю кроў пралівалі
 Без адзінай сьлязы — не стрывалі
 І ў сьлязох паўтаралі малітвы.

 У капліцы біў звон на сьвітаньні;
 Кінуць хату стральцам давялося,
 Бо маскаль у ваколіцы гоісаў.
 Увайшлі да героя сьляне.
 Ён ляжаў у куце на тапчане —
 У руках сьвяты крыж, а пры боку
 Яго верныя нож, дубальтоўка.

 Але хоць і ў жаўнерскім убраньні,
 Быў у лыцара твар надта гошы
 І высокія грудзі... Ах, Божа,
 Там дзяўчына, ліцьвінка была там,
 Каманьдэзерка — Эмілія Плятар!

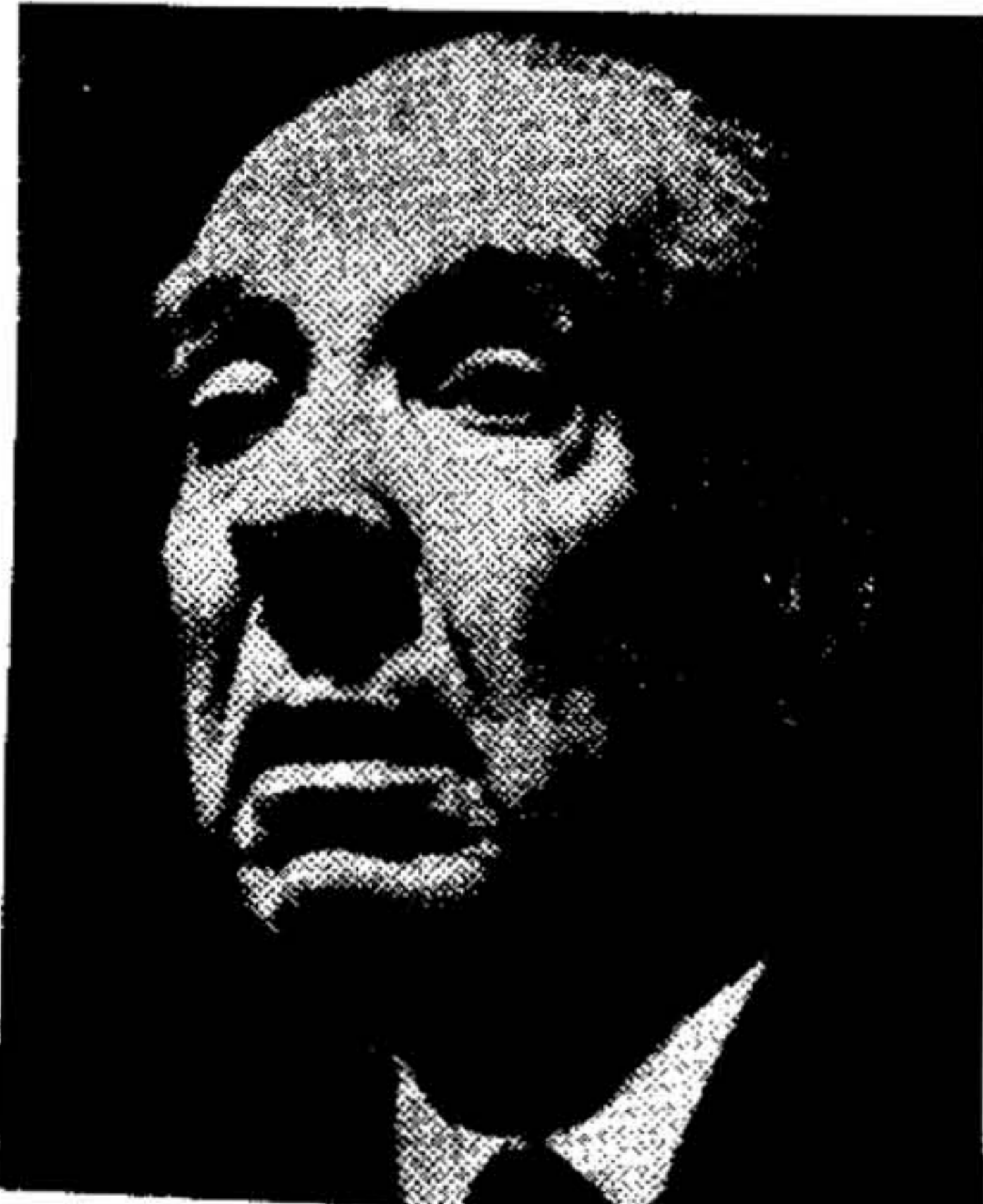
1832

Пераклаў з украінскае,
 францускае й польскае А.М.

Хорхэ Луіс Борхэс

РУЖА ПАРАЦЭЛЬСА

La Rosa de Paracelso. De Quincey. Writings, XIII, 345

У сваёй майстэрні, што займала два пакоі ў склепе, Парацэльс маліў свайго Бога, свайго невымоўнага Бога, хоць нейкага Бога, каб той паслаў яму вучня. Вечарэла. Убогае полымя каміну кідала хісткія цені на сьцены. Надмерным высілкам было ўстаць і запаліць жалезную лямпу. Зможаны стомаю, Парацэльс забыўся пра сваё маленьне. Ноч ужо ахінула запыленныя алембікі й шклянныя руркі, калі нехта пагрукаў у дзьверы. Прыснулы гаспадар устаў, падняўся кароткай кручанай лесьвіцай і расчыніў падавінку дзьвярэй. Увайшоў незнаёмы. Ён таксама быў вельмі стомлены. Парацэльс паказаў яму на лаву; той сеў і сьцішыўся ў чаканьні. Нейкі час абодва маўчалі.

Майстар загаварыў першы.

— Я памятаю твары Захаду й твары Ўсходу, — сказаў ён самавіта. — Твайго ня памятаю. Хто ты такі й чаго ад мяне хочаш?

— Маё імя нічога табе ня скажа, — адказаў той. — Тры дні й тры ночы вандраваў я, каб увайсці ў твой дом.

Я хачу быць тваім вучнем. Адаю табе ўсё, што маю.

Ён дастаў вузкі даўгі ворак і перакуліў яго на стол. Манэтаў было шмат, і яны былі залатыя. Ён зрабіў гэта правай рукою. Парацэльс быў адварнуўся, каб запаліць лямпу. Павярнуўшыся, ён заўважыў, што ў левай руцэ незнаёмы трымае ружу. Ружа яго здзівіла.

Ён аблегся ў фатэлі й сказаў, склаўшы пальцы:

— Ты лічыш, што я здольны вынайсьці камень, які ператварае ўсе рэчывы ў золата, і прапануеш мне золата. Я ня золата шукаю, і калі цябе абыходзіць золата, ты ніколі ня будзеш маім вучнем.

— Золата мяне не абыходзіць, — адказаў той. — Гэтыя манэты — толькі зарука майго жаданьня працаваць. Я хачу, каб ты навучыў мяне Мастацтву. Хачу прайсьці побач з табою шлях, што вядзе да Каменя.

Парацэльс адказаў павольна:

— Шлях — гэта Камень. Зыходны пункт — гэта Камень. Калі ты не разумеш гэтыя словы, дык ты яшчэ не пачаў разумець. Кожны зроблены крок — гэта мэта.

Незнаёмы паглядзеў на яго неадверліва й спытаўся выразным голасам:

— А ці ёсьць увогуле мэта?

Парацэльс засьмяяўся.

— Тыя, што ганяць мяне, а дурасьць іхняя ня меншая за іх колькасць, кажуць, што яе няма, і называюць мяне ашуканцам. Я зь імі ня згодны, але магчыма я й памыляюся. Я ведаю, што «ёсьць» Шлях.

Яны памаўчалі, тады незнаёмы сказаў:

— Я гатовы прайсьці яго з табою, хай бы нам і давялося йсьці доўгія гады. Дазволь мне глянуць хоць бы здалёк на сьвятую зямлю, хай бы зоркі й не накіравалі мне ў яе ступіць. Хачу толькі нейкага доказу, перш чым выправіцца ў шлях.

(Працяг на старонцы 10)

